

TÜRKİYE’NİN D8 ÜLKELERİYLE TİCARETİNİN YAPISAL ANALİZİ

***

STRUCTURAL ANALYSIS OF TURKEY’S FOREIGN TRADE WITH THE D-8 COUNTRIES

Doç. Dr. Adem DOĞAN

Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü,
ademdogan@cumhuriyet.edu.tr

Öz

Bu çalışmada Türkiye'nin D-8 ülkeleriyle dış ticaretinin yapısal karakteristiklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda üç ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde D-8 ülkelerinin Dünya ticaretindeki yeri ortaya konulmaktadır. İkinci bölümde D-8 ülkelerinin Türkiye dış ticaretindeki yeri belirlenmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise, Türkiye'nin D-8 ülkeleriyle ticaretinin 2000 yılından günümüze gelişimi ve Türkiye ile D-8 ülkeleri arasında nasıl bir ticaret deseninin hüküm sürdüğü incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: D-8 Ülkeleri, Dış Ticaret, Türkiye.

Abstract

This study, attempts to find out the structural characteristics of Turkey's foreign trade with D-8 countries. In the first part of the study, it is introduced the place of D-8 countries in the world trade. In the second part of the study, it has tried to demonstrate the place of D-8 countries in Turkey's foreign trade. In the last part of the study, it has examined the development of Turkey's trade with D-8 countries from 2000 to the present and the trade patterns between Turkey and the D-8 countries.

Keywords: Developing Eight, Foreign Trade, Turkey.

1. GİRİŐ

D-8 (Gelişen Sekiz Ülke), Türkiye'nin öncülüğünde 1997 yılında kurulan ve üyelerini Türkiye, Mısır, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya ve Nijerya'nın oluşturduğu uluslararası kuruluştur. D-8 teşkilatının kuruluş amacı, geniş bir nüfus ve coğrafi alanı temsil eden sekiz ülke arasında ticari ilişkilerde yeni fırsatlar yaratmak, üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek, uluslararası düzeyde karar alma sürecine katılımı artırmak ve gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomisindeki konumlarını güçlendirmektir.

İlkeleri ve kapsadığı coğrafi alan itibarıyla, bölgesel olmaktan çok küresel bir oluşum özelliğine sahip D-8'e üyelik teşkilatın amaç ve ilkelerine bağlı tüm gelişmekte olan ülkelere açıktır. Teşkilatın temel ilkeleri; savaşı değil barışı, çatışmayı değil diyalogu, çifte standardı değil, adaleti, sömürüyü değil adil düzeni, baskı ve tahakkümü değil, insan hakları ve demokrasiyi öncelemek olarak belirlenmiştir.

D-8 teşkilatı, 2012-2030 global vizyonu olarak aşağıdaki hedefleri belirlemiştir (<http://www.developing8.org/otherdocumentandresource.aspx> 24.03.2015).

- Üye devletler arasında mümkün olan en geniş alanlarda verimli işbirliğini ve yakın ortaklığı teşvik etmek, D-8 içinde karşılıklı yarar bağımlılığını geliştirmek ve en az gelişmiş ülkelerin uluslararası alanda kabul gören kalkınma hedeflerinin gerçekeştirilmesi amacıyla, diğer bölgesel ve uluslararası teşkilatlar ve kurumlarla aktif irtibatı sağlamak

- D-8 teşkilatına üye devletler içinde ulusal düzeyde desteği genişletmek ve teşkilatın bölgesel ve uluslararası düzeyde gücünü ve etkinliğini artırmak için çalışmalar yapmak.

- Üye devletler arasında ve devletlerin kendi içinde kamu ve özel sektör arasında işbirlikçi ortaklıklar geliştirmek.

- Uzun vadeli kalkınma sürecinin ön koşulları olan iyi yönetişimi, sağlam ekonomi politikalarını ve hukukun üstünlüğünü tahkim etmek, üye devletlerin hayat standartlarını iyileştirmek ve bölgesel ve dünya ölçeğinde diğer üye devletlerle karşılıklı yarar sağlayan ilişkileri teşvik etmek.

- Teknoloji transferi ve stratejik alanlarda kapasite inşası gibi mekanizmalar ve yenilikçi işbirliği düzenlemeleri yoluyla varolan ve yükselen global sorunlarla başa çıkmaya çalışmak ve gıda ve enerji güvensizliği, iklim değişikliği gibi dış kaynaklı ekonomik şokların zararını azaltmaya dönük olarak sermaye ve yatırım yardımında bulunmak.

- Teşkilat'ın uluslararası düzeyde rekabet gücünü artırmak amacıyla üye ülkeler arasında bütünleşme için uygun bir model geliştirmeye çabalamak.

- Gelişmekte olan ülkelerin perspektifinden küresel ekonomik yönetişimin değişen mimarisine katkıda bulunmak.

D-8 çerçevesinde işbirliği esas itibarıyla sektörel düzeyde yürütölmektedir. Türkiye, sanayi, sağlık ve çevre; Bangladeş kırsal kalkınma; Endonezya yoksullukla mücadele ve insan kaynakları; İran bilim ve teknoloji, Malezya finans, bankacılık ve özelleştirme; Mısır ticaret; Nijerya enerji; Pakistan ise tarım ve balıkçılık alanındaki işbirliğini koordine etmektedir.

Üye ÷lkeler arasındaki ticaret hacminin 2018 yılında 500 milyar dolara çıkarılması hedef olarak belirlenmiş ve bu hedefe ulaşmak için üyeler tercihli ticaret anlaşmasını Mart 2015 itibarıyla imzalanmış ve üye ÷lkelerin taviz listelerini birbirlerine sunma süreci başlamıştır. Tavizli listeleri sunma sürecinin ve dolayısıyla tercihli ticaret anlaşmasının uygulamaya konulmasının 2015 yılı sonuna yetiştirilmesi hedeflenmektedir ([http://www.haberler.com/d-8-genel-sekreteri 27.03.2015](http://www.haberler.com/d-8-genel-sekreteri-27.03.2015)).

Türkiye'nin D-8 ÷lkeleriyle dış ticaretinin temel karakteristiklerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmanın girişi izleyen ilk bölümünde D-8 teşkilatının dünya ticaretindeki yeri belirginleştirilmeye çalışılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise, D-8 ÷lkelerinin Türkiye dış ticaretinde nasıl bir yer işgal ettiğini somutlaştırma çabasına girilmektedir. Üçüncü bölümde de Türkiye'nin D-8 ÷lkeleriyle ÷lke bazında dış ticaretinin iki bin yılından günümüze nasıl bir gelişim gösterdiği ve Türkiye'nin D-8 ÷lkelerine en çok ihraç ettiği ve bölge ÷lkelerinden en çok ithal ettiği on ürün gurubu örneğinde Türkiye ile bölge ÷lkeleri arasında nasıl bir ticaret deseninin hüküm sürdüğü incelenmektedir.

Çalışmada kullanılan veriler D-8 teşkilatı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve T.C. Ekonomi Bakanlığı web sitelerinden el edilmiştir. Yıllık veriler kullanıldığından 2015 yılı verilerine yer verilmemiştir. Ayrıca çalışma yayına hazırlandığında 2014 verileri geçici veriler olduğundan değerlendirmeler en son kesin veriler olan 2013 yılı itibarıyla yapılmaya çalışılmıştır.

2. D-8 TEŞKİLATININ DÜNYA TİCARETİNDEKİ YERİ

D-8 teşkilatı 2013 yılı verilerine göre 1.720 milyar dolar ticaret hacmi ile dünya ticaretinde %4,68'lik bir paya sahiptir. Teşkilatın ithalatı ihracatının üzerindedir. Teşkilatın dünya ithalatındaki payı %4,83 iken dünya ihracatındaki payı ise % 4,54 düzeyindedir. Teşkilatın ticaret hacmi en yüksek üyesi Malezya, ticaret hacmi en düşük üyesi Bangladeş'tir. En fazla ihracat yapan D-8 üyesi Malezya, dünyanın en fazla ihracat yapan yirmibeşinci ÷lkesidir. İhracatta bu ÷lkeyi Endonezya ve Malezya izlemektedir. İthalat açısından bakıldığında en fazla ithalat yapan D-8 üyesi Türkiye dünyanın en fazla ithalat yapan ondokuzuncu ÷lkesidir. İthalatta Türkiye'yi Malezya ve Endonezya izlemektedir. (Tablo: 1).

Ülkelerin dış ticarete bağımlılıklarını ölçmede geleneksel olarak kullanılan yöntem, ÷lkenin mal ve hizmet ihracat ve ithalat değerinin kendi gayri safi yurt içi hâsılası içindeki payının ölçülmesidir. Bu oran ne derece yüksek olursa, o ÷lkenin dış ticarete bağımlılığının da o ölçüde yüksek olduğu kabul edilmektedir (Seyidoğlu, 2009: 4). Bu kıstasla değerlendirildiğinde 2011-2013 itibarıyla D-8 teşkilatının dış ticarete bağımlılığı en yüksek olan ÷lkesinin Malezya (159,7) olduğu gör÷lmektedir. Dış ticarete bağımlılık açısından yüksekten düşüğe olmak üzere D-8 ÷lkeleri Malezya (159.7), Türkiye, (57.3), Bangladeş (55.9), Endonezya (48.6), İran (44.5), Mısır (43.3), Nijerya (37.6) ve Pakistan (33.8) şeklinde sıralanmaktadır (<http://stat.wto.org/ContryProfiles...> 07.04 2015).

Tablo 1’den izlenebileceği gibi, 2013 yılı itibarıyla D-8’i oluşturan sekiz ülkeden Malezya, Nijerya ve İran olmak üzere üç ülke dış ticaret fazlası verirken diğer beş ülke dış ticaret açığı vermektedir.

Tablo 1: D-8 Teşkilatının Dünya Ticaretindeki Yeri (2013- Milyon Dolar)

Ülkeler	Ticaret Hacmi		İhracat		İthalat	
	Değer	Dünyada Payı (%)	Değer	Dünyadaki Payı (%)	Değer	Dünyadaki Payı (%)
Malezya	434.290	1,18	228.276	1,21	206.014	1,09
Türkiye	403.437	1,09	151.787	0,81	251.650	1,33
Endonezya	370.638	1,00	183.344	0,97	187.294	0,99
Nijerya	159.000	0,43	103.000	0,55	56.000	0,30
İran	131.000	0,35	82.000	0,44	49.000	0,26
Mısır	86.787	0,23	28.492	0,15	58.295	0,31
Pakistan	69.848	0,19	25.150	0,13	44.698	0,24
Bangladeş	65.491	0,17	29.114	0,15	36.377	0,19
Toplam (D-8)	1.720.491	4,68	831.163	4,54	889.328	4,83

Kaynak: WTO, <http://stat.wto.org/ContryProfiles...> (07.04 2015), World Trade Report 2014, <http://www.wto.org/english/res...> ((07.04 2015).

Dış ticaret fazlası en yüksek olan ülke Nijerya iken, dış ticaret açığı en yüksek olan ülke Türkiye’dir.

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum WEF) tarafından yayınlanan ‘Küresel Rekabet Endeksi 2014-2015 Raporu’na göre, küresel düzeyde rekabet edebilirliği en yüksek D-8 üyesinin 144 ülke içerisinde 20. sırada yer alan Malezya, rekabet edebilirliği en düşük D-8 üyesinin ise sıralamada 129. sırada yer alan Pakistan olduğu görülmektedir (Tablo: 2). 2012-2015 dönemi verilerine göre, Malezya, Endonezya ve Bangladeş’in küresel rekabet edebilirlik düzeylerinin yükseldiği, İran, Mısır, Nijerya ve Pakistan’ın ise küresel rekabet edebilirlik düzeylerinin gerilediği gözlenmektedir. Sözkonusu dönemde Türkiye’nin küresel rekabet edebilirlik düzeyinin ise istikrarlı bir seyir izlediğini söylemek mümkündür.

Tablo 2: D-8 Üyelerinin Küresel Rekabet Düzeyi

Ülkeler	Küresel Rekabet Endeksi 2014-2015		Küresel Rekabet Endeksi 2013-2014		Küresel Rekabet Endeksi 2012-2013	
	Sıralama	Değer	Sıralama	Değer	Sıralama	Değer
Malezya	20	5,16	24	5,03	25	5,06
Endonezya	34	4,57	38	4,53	50	4,40
Türkiye	45	4,46	44	4,45	43	4,45
İran	83	4,03	82	4,07	66	4,22
Bangladeş	109	3,72	110	3,71	118	3,65
Mısır	119	3,60	118	3,63	107	3,73
Nijerya	127	3,44	120	3,57	115	3,67
Pakistan	129	3,42	133	3,41	124	3,52

Kaynak: WEF, <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-2015>. (06.07.2015)

3. D-8 TEŞKİLATININ TÜRKİYE DIŞ TİCARETİNDEKİ YERİ

Aőađıdaki tabloda Türkiye'nin D-8 ile dış ticaretinin gelişimi kesin veri elde edilebilen son beş yıl itibariyle sergilenmektedir. Türkiye'nin hem D-8'e ihracatının hem de D-8'den ithalatının dolayısıyla da D-8 ile ticaret hacminin 2009 ila 2012 yılları arasında sürekli arttığı ancak 2013 yılında her üç değişkende bir önceki yıla göre bir azalma meydana geldiği gözlenmektedir.

Tablo 3: Türkiye'nin D-8 ile Dış Ticaretinin Gelişimi (2009-2015, Milyon Dolar)

	2009	2010	2011	2012	2013
İhracat	5.589	6.447	7.580	14.941	8.648
İthalat	7.773	13.369	19.477	17.260	16.823
Dış Ticaret Hacmi	13.362	19.816	27.057	32.201	25.471
Dış Ticaret Dengesi	-2,184	-6,922	-11.897	-2.319	-8.175
D-8 Arası Ticarete Payı (%)	20	19,6	20,9	21,7	19,1

Kaynak: <http://developing8.org/Memberturkey.aspx...> (24.02.2015).

Türkiye'nin bir D-8 üyesi olarak D-8 teşkilatı üyeleri arasındaki ticaretteki payının yaklaşık %20'ler düzeyinde istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. 2009-2013 arası beş yıllık dönemde ölkemizin D-8'e ihracatı %54,7 düzeyinde artarken D-8'den ithalatı ise %116,4 düzeyinde artış göstermiştir. Sözkonusu dönemde ölkemiz D-8 ile dış ticaretinde sürekli açık veren taraf durumundadır.

2013 yılı itibarıyla D-8'in Türkiye'nin dış ticaretindeki payı %6,3 düzeyindedir. Ölkemizin D-8 ölkelerinden en fazla ticaret yaptığı ölkenin İran, en az ticaret yaptığı ölkenin ise Nijerya olduğu görülmektedir. Türkiye'nin D-8 ile ticaretinde İran'ın payı %57 düzeyindedir. Bu ölkelyi sırasıyla Mısır, Endonezya, Malezya, Bangladeş, Pakistan ve Nijerya izlemektedir. İran'ın Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmindeki payı ise, %3,6 düzeyindedir (Tablo:4).

Tablo 4: 2013 Yılı İtibarıyla Türkiye'nin Dış Ticaretinde D-8 Ölkelerinin Payı

Ölkeler	Türkiye ile Dış Ticareti (Milyon Dolar)	Türkiye'nin Toplam Dış Ticaret Hacmindeki Payı (%)	Türkiye'nin D-8 ile Dış Ticaretindeki Payı (%)
İran	14.575	3,6	57,2
Mısır	4.829	1,1	18,9
Endonezya	2.220	0,5	8,7
Malezya	1.502	0,3	5,8
Bangladeş	1.199	0,2	4,7
Pakistan	722	0,1	2,8
Nijerya	566	0,1	2,2
Toplam	25.471	6,3	100

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı dış ticaret verilerinden yazar tarafından hesaplanmıştır. <http://ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter...> (24.02.2015).

2013 yılı itibarıyla Türkiye'nin D-8'e yaptığı ihracatın teşkilat üyesi ölkelere dağılımına bakıldığında, en yüksek payın yaklaşık %48 ile İran'a ait olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'nin D-8'e ihracatının yaklaşık yarısını İran'a yapılan ihracat oluşturmaktadır. Keza, Türkiye'nin D-8'den

yaptığı ithalatın teşkilat üyesi ülkelere dağılımına bakıldığında da yine en yüksek payın yaklaşık %61 ile İran'a ait olduğu görülmektedir. Türkiye'nin toplam ihracatında ve toplam ithalatında D-8 ülkelerinin payı oldukça düşük düzeydedir. Ülkemizin en fazla ihracat ve ithalat yaptığı D-8 üyesi İran'ın Türkiye'nin toplam ihracatındaki ve ithalatındaki payı sırasıyla %2,7 ve %4,1 seviyelerindedir.(Tablo: 5).

Tablo 5: 2013 Yılı İtibarıyla Türkiye'nin İhracat ve İthalatında D-8 Ülkelerinin Payı

Ülkeler	Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Payı (%)	Türkiye'nin D-8'e İhracatındaki Payı (%)	Türkiye'nin Toplam İthalatındaki Payı (%)	Türkiye'nin D-8'den İthalatındaki Payı (%)
İran	2,7	48,4	4,1	61,7
Mısır	2,1	37,0	0,6	9,6
Endonezya	0,1	2,6	0,7	11,8
Malezya	0,1	3,1	0,4	7,3
Bangladeş	0,1	2,2	0,3	5,9
Pakistan	0,1	3,2	0,1	2,5
Nijerya	0,2	4,8	0,0	0,8

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı dış ticaret verilerinden yazar tarafından hesaplanmıştır. <http://ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter...> (24.02.2015).

4. TÜRKİYE'NİN D-8 ÜLKELERİ İLE DIŞ TİCARETİ

Bu bölümde Türkiye'nin D-8 ülkeleriyle dış ticaretinin ikibin yılından günümüze gelişimi ve Türkiye ile bölge ülkeleri arasında nasıl bir ticaret desenin geçerli olduğu tekil ülke düzeyinde incelenecektir.

4.1. Türkiye-Mısır Dış Ticareti

Mısır Afrika kıtasında Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'dan sonra üçüncü büyük ekonomidir. Gelişmekte olan Mısır ekonomisi önemli ölçüde dış ticaret açığı vermekle birlikte, bu açık, turizm, Süveyş Kanalı ve işçi gelirleriyle kapatılmaya çalışılmaktadır. Ülke ekonomisinin en önde gelen sektörleri petrol sanayi, hazır giyim ve tekstildir. Bu sektörleri çelik, çimento, kimya ve ilaç sektörleri izlemektedir. Turizm, doğal gaz ve Süveyş Kanalı gelirleri ekonominin lokomotifidir (http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter. 26.02.2015).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %5 büyüyen Mısır'ın 2013 yılı itibarıyla GSYİH' sın 271,9 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibarıyla 58,2 milyar dolarlık ithalatıyla dünyanın en büyük 50. ithalatçısı, 28,4 milyar dolarlık ihracatıyla da dünyanın en büyük 68. ihracatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı %43,3 düzeyindedir (WTO, <http://stat.wto.org/CountryProfiles/EG>. 07.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Mısır'ın en fazla ihracat yaptığı ülke İtalya'dır. Bu ülkeyi Hindistan, S. Arabistan, Türkiye ve Libya izlemektedir. Sözkonusu beş

ülkenin Mısır'ın toplam ihracatındaki payı %34,2 civarındadır. Mısır'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Çin Halk Cumhuriyetidir. Çin'den sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, Almanya, ABD, İtalya ve Ukrayna olarak sıralanmaktadır. Bu beş ülkenin Mısır'ın toplam ithalatındaki payı %36,2 düzeyindedir (<http://www.developing8.org/Memberegypt.aspx> 24.02.2015). Türkiye, Mısırın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında dördüncü, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, yedinci sırada yer almaktadır.

Mısır'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu ham petrol ve petrol yağlarıdır. Ülke ihracatının yaklaşık beşte biri (%19,4) ham petrol ve petrol yağları ihracatından oluşmaktadır. Petrol gazları, gübreler, altın ve elektrik iletkenleri en fazla ihraç edilen diğer ürün grupları olarak sıralanmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlardır. Bu ürün grubunu ham petrol, mısır, ilaçlar ve petrol gazları izlemektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

Türkiye ile Mısır arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 6'da sergilenmektedir. 2000-2013 arasında Türkiye'nin Mısır'la dış ticareti yaklaşık 9 kat artış göstererek, 517 milyon dolar düzeyinden 4 milyar 830 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. Aynı dönemde Türkiye'nin Mısır'a ihracatı da yaklaşık 8,5 kat artmıştır. Söz konusu dönemdeki her yılda Türkiye'nin Mısır'a ihracatı, bu ülkeden ithalatının üzerinde gerçekleştiğinden dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermektedir.

Tablo 6: Türkiye-Mısır Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	376	141	517	235
2001	421	92	513	329
2002	326	118	444	208
2003	346	189	535	157
2004	473	255	728	218
2005	687	267	954	420
2006	709	393	1.102	316
2007	903	653	1.556	250
2008	1.426	886	2.312	540
2009	2.599	642	3.241	1.957
2010	2.251	926	3.177	1.325
2011	2.759	1.382	4.141	1.377
2012	3.680	1.342	5.022	2.338
2013	3.201	1.629	4.830	1.572

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046> ... (14.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin Mısır'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu, Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar ürün grubudur (Tablo:7).

Tablo 7: Türkiye'nin Mısır'a İhracatındaki ve Mısır'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün Grubu</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün Grubu</i>		
<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	1.164	36,3	Kimyasal madde ve ürünler	795	48,8
Ana metal sanayi	344	10,7	Tekstil ürünleri	248	15,2
Kimyasal madde ve ürünler	294	9,1	Ana metal sanayi	144	8,8
Tekstil ürünleri	248	7,7	Giyim eşyası	138	7,5
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	218	6,8	Kimyasal madde ve ürünler	123	7,5
Plastik ve kauçuk ürünleri	129	4,0	Plastik ve kauçuk ürünleri	48	2,9
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	112	3,4	Gıda ürünleri ve içecek	30	1,8
Giyim eşyası	87	2,7	Metalik olmayan diğer mineral ürünler	21	1,2
Gıda ürünleri ve içecek	81	2,5	Taşocakçılığı ve diğer madencilik	18	1,1
Kâğıt ve kâğıt ürünleri	79	2,4	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	11	0,6
Ülke toplamı	3.201	100,0	Ülke Toplamı	1.629	100,0

Kaynak: TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-13:43:46-3348> ....(15.07.2015).

Sözkonusu ürün grubunun Türkiye'nin Mısır'a toplam ihracatının içindeki payı ise, %36,3 seviyesindedir. Türkiye'nin Mısır'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise kimyasal madde ve ürünlerdir. Bu ürün grubunun Türkiye'nin Mısır'dan yaptığı toplam ithalat içerisindeki payı ise %48,8 civarındadır. Türkiye'nin Mısır'la ticaretini en fazla yaptığı ürünler açısından bakıldığında, Türkiye ile Mısır arasındaki ticaretin ağırlığını endüstri içi ticaretin teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

4.2. Türkiye-İran Dış Ticareti

İran Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'nin Suudi Arabistan'dan sonra ikinci büyük ekonomisidir. Ülke, dünya kesinleşmiş ham petrol rezervlerinin %11,5'ine sahiptir ve dünyanın en büyük üçüncü petrol üreticisidir. Doğalgaz rezervleri açısından da Rusya'nın ardından ikinci sırada yer almaktadır. Ülkenin ihracat gelirlerinin %80 ila %90'ı, bütçe gelirlerinin ise %40 ila %50'si petrolden elde edilmektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %3 büyüyen İran'ın 2013 yılı itibariyle GSYİH' sının 368,9 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibarıyla 82 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 45. ihracatçısı, 49 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 54. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı %44,5 düzeyindedir (WTO, <http://stat.wto.org/CountryProfiles/IR> ..07.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, İran'ın en fazla ihracat yaptığı ülke Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Bu ülkeyi, Japonya, Güney Kore, Türkiye ve İtalya izlemektedir. Adıgeçen beş ülkenin İran'ın toplam ihracatındaki payı %76,1 civarındadır. İran'ın en fazla ithalat yaptığı ülke yine Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin'den sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, Almanya, Türkiye, Güney Kore ve Rusya olarak sıralanmaktadır. Sözkonusu ülkelerin İran'ın toplam ithalatındaki payı %54,5 civarındadır (<http://www.developing8.org/Memberiran.aspx> 24.02.2015). Türkiye, İran'ın en fazla ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında dördüncü, en fazla ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında ise, üçüncü sırada yer almaktadır.

İran'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu ham petroldür. Ülke ihracatının yaklaşık %60'ı ham petrolden oluşmaktadır. Başka yerde belirtilmemiş ürünler, etilen polimerleri, demir cevherleri ve asiklik alkoller ihraç edilen başlıca ürün grupları olarak sıralanmaktadır. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu ise pirinçtir. Bu ürün altın, soya fasulyesi yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar, buğday ve mısır izlemektedir. Ülkenin ithal ettiği başlıca ürünlerin gıda ürünlerinden müteşekkil olduğu görülmektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

2003 yılına kadar Türkiye ile İran ticari ilişkileri, ülkedeki kapalı rejim ve korumacı ekonomi siyaseti kaynaklı sorunlar, siyasi krizler nedeni ile arzu edilen potansiyelde gerçekleşmemiş olsa da bu yıldan sonra İran ile ticari ilişkilerde hareketlilik yaşanmaya başlamıştır. Kültürel benzerlikler, nüfusun önemli bir kesiminin Türkçe konuşuyor olması, Avrupalı firmaların İran pazarında yeterince bulunmaması gibi sebepler Türk işadamları için İran'ı cazip hale getirmektedir (DEİK, 2015: 21). Bu doğrultuda İran T.C. Ekonomi bakanlığı tarafından 2014-2015 döneminde hedef ülkelerinden birisi olarak belirlenmiştir.

Türkiye ile İran arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 8'de sergilenmektedir. İki ülke arasındaki dış ticaret hacmi 2000 yılında 1.050 milyon dolar düzeyinde iken, bu rakamın 2013 yılı itibarıyla 13,8 kat artışla 14 milyar 575 milyon dolar düzeyine yükseldiği görülmektedir. Keza, Türkiye'nin, İran'a ihracatı 2000 yılındaki 235 milyon dolar düzeyinden yaklaşık 17,8 kat artışla 2013 yılı itibarıyla 4 milyar 192 milyon dolar düzeyine yükselmiştir. 2000-2013 döneminde Türkiye'nin İran'a ihracatının önceki yıla göre azaldığı yıllar 2002 ve 2009 ve 2013 yıllarıdır. İlk iki yılın Türkiye ekonomisinin kriz yıllarını (2001 ve 2008) takip eden yıllar olması dikkat çekmektedir. 2013 yılındaki azalmayı Suriye iç savaşı nedeniyle İran'la yaşanan siyasi gerginliklerin yansması olarak okumak mümkündür. Diğer yıllarda Türkiye'nin bu ülkeye ihracatının önceki yıla göre arttığı görülmektedir. Türkiye'nin İran ile dış ticaret dengesinin 2000-2013 döneminde sürekli açık verdiği görülmektedir.

2013 yılı itibarıyla ülkemizin toplam ithalatındaki %4,1'lik payı ile İran en çok ithalat yapılan altıncı ülke, ihracatımızdaki %2,7'lik pay ile en çok ihracat yaptığımız onuncu ülke durumundadır (DEİK, 2015: 21).

Tablo 8: Türkiye-İran Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	235	815	1.050	-600
2001	360	839	1.119	-479
2002	333	920	1.253	-587
2003	533	1.860	2.393	-1.327
2004	813	1.962	2.775	-1.149
2005	912	3.469	6.692	-2.557
2006	1.066	5.626	6.692	-4.560
2007	1.441	6.615	8.056	-5.174
2008	2.029	8.199	10.228	-6.170
2009	2.024	3.405	5.429	-1.381
2010	3.044	7.645	10.689	-4.601
2011	3.589	12.461	16.050	-8.872
2012	9.921	11.964	21.885	-2.043
2013	4.192	10.383	14.575	-6.191

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046>. (14.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, İran'a ihracatında ilk sırayı ana metal sanayi ürün grubu almaktadır. Bu ürünlerin bu ülkeye yapılan toplam ihracattaki payı %43,8'tir. Türkiye'nin İran'dan ithalatında ilk sırayı alan ürün ise kimyasal madde ve ürünlerdir. Sözkonusu ürün grubunun İran'dan yapılan ithalatın içindeki payının %7'ler düzeyinde olduğu görülmektedir (Tablo: 9). İran'a en fazla ihraç ettiğimiz ilk iki ürün grubunun aynı zamanda bu ülkeden en fazla ithal ettiğimiz ilk iki ürün grubunu oluşturması dikkat çekmektedir.

Tablo 9: Türkiye'nin İran'a İhracatındaki ve İran'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

İhracattaki İlk 10 Ürün Grubu			İthalattaki İlk 10 Ürün Grubu		
Ürün Adı (ISIC Adı)	Değer (milyon dolar)	Pay (%)	Ürün Adı (ISIC Adı)	Değer (milyon dolar)	Pay (%)
Ana metal sanayi	1.837	43,8	Kimyasal madde ve ürünler	748	7,2
Kimyasal madde ve ürünler	514	12,2	Ana metal sanayi	358	3,4
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	347	8,2	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	82	0,7
Tekstil ürünleri	206	4,9	Elektrik, gaz, su	65	0,6
Plastik ve kauçuk ürünleri	184	4,3	Gıda ürünleri ve içecek	25	0,2
Metal eşya sanayi	161	3,8	Tarım ve hayvancılık	24	0,2
Kâğıt ve kâğıt ürünleri	150	3,5	Metalik olmayan diğer mineral ürünler	24	0,2
Ağaç ve mantar ürünleri	129	3,0	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	11	0,1
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	118	2,8	Atık ve hurdalar	9	0,0

Gıda ürünleri ve içecek	114	2,7	Motorlu kara taşıtı römorklar	8	0,0
Ülke toplamı	4.192	100,0	Ülke Toplamı	10.383	100,0

Kaynak TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:00:53-8072> ...(15-07-2015).

Türkiye'nin İran'la imzaladığı tercihli ticaret anlaşması 1 Ocak 2015 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin etkisiyle 2015 yılının ilk altı ayında bu ülkeye ihracatta %30 düzeyinde bir artış yaşanmıştır. Ayrıca Temmuz 2015 itibariyle, ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin ve Almanya'yı (P5+1) kapsayan ülkelerle İran arasında varılan nükleer anlaşmayla, İran'a uygulanan yaptırımların kalkacak olması İran Riyali'nin istikrara kavuşmasına ve İran'ın uluslararası bankacılık sistemine entegrasyonunun kolaylaşmasına yol açacaktır. Bu gelişmelerin, Türkiye'nin İran ile ticaretini olumlu yönde etkileyeceği beklenilmektedir (<http://www.tim.org.tr/tr/tim-gundem>. 22.07.2015).

4.3. Türkiye-Malezya Dış ticareti

Malezya dünyanın önemli kauçuk üreticilerinden birisidir ve dünyanın ikinci büyük palm yağı üreticisidir. 2012 verilerine göre, ülke dünya palm yağı üretiminin %39'unu ve ihracatının ise %44'ünü gerçekleştirmektedir. Elektronik ürünler en önemli ihracat kalemleri olmasına rağmen, üretim ağırlıklı olarak ithal ara mallarına bağımlı durumdadır (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %5 büyüyen Malezya'nın 2013 yılı itibariyle GSYİH'sının 312 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibarıyla 228 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 25. ihracatçısı, 206 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 24. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı 159,7 düzeyindedir (WTO, <http://stat.wto.org/CountryProfiles/MY>. 07.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Malezya'nın en fazla ihracat yaptığı ülke Singapur'dur. Bu ülkeyi Çin, ABD, Japonya ve Tayland izlemektedir. Bu beş ülkenin Malezya'nın toplam ihracatındaki payı %52,1 düzeyindedir. Malezya'nın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin'den sonra en fazla ithalat yapılan ülkeler ise, ABD, Singapur, Tayland ve Japonya olarak sıralanmaktadır. Sözkonusu beş ülkenin Malezya'nın toplam ithalatındaki payı %51,3 düzeyindedir (<http://www.developing8.org/Membermalaysia.aspx>. 24.02.2015).

Malezya'nın en fazla ihraç ettiği ürün grubu elektronik entegre devrelerdir. Petrol gazları, petrol yağları, palm yağı ve fraksiyonları başlıca ihraç ürünleri olarak sıralanmaktadır. İhracata benzer biçimde ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubu yine elektronik entegre devrelerdir. Petrol yağları, ham petrol, hava taşıtları ithal edilen başlıca ürün grupları olarak sıralanmaktadır (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/web>. 26.02.2015).

Türkiye ile Malezya arasındaki ticaretin 2000 yılından günümüze seyri tablo 10’da sergilenmektedir. Türkiye’nin Malezya’ya ihracatı 2000 yılındaki 39 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 7 kat artışla 2013 yılında 272 milyon dolar seviyesine, Malezya’dan ithalatı ise, 2000 yılındaki 269 milyon dolar düzeyinden yaklaşık 4,5 kat artışla 2013 yılı itibarıyla 1,2 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye’nin Malezya ile dış ticaret dengesinin 2000-2013 döneminde sürekli açık verdiği görülmektedir. En yüksek açığın global kriz yılı olan 2008’de meydana geldiği dikkat çekmektedir.

Tablo 10: Türkiye-Malezya Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye’nin İhracatı	Türkiye’nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	39	269	308	-230
2001	35	239	274	-204
2002	152	245	397	-93
2003	227	390	617	-163
2004	52	646	698	-594
2005	57	785	842	-728
2006	59	934	993	-875
2007	82	1.253	1.335	-1.171
2008	98	1.512	1.610	-1.414
2009	139	960	1.099	-821
2010	224	1.124	1.348	-900
2011	182	1.567	1.749	-1.385
2012	165	1.278	1.443	-1.113
2013	272	1.230	1.502	-958

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046>. (14.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye’nin, Malezya’ya ihracatında ilk sırayı başka yerde sınıflandırılmamış makine ve cihazlar almaktadır. Bu ülkeye yapılan toplam ihracatın üçte birini kara başka yerde sınıflandırılmamış makine ve cihazlar oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, ana metal sanayi, tekstil ürünleri ve kimyasal madde ve ürünler olarak sıralanmaktadır (Tablo: 11).

Tablo 11: Türkiye’nin Malezya’ya İhracatındaki ve Malezya’dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

İhracattaki İlk 10 Ürün			İthalattaki İlk 10 Ürün		
Ürün Adı (ISIC Adı)	Değer (milyon dolar)	Pay (%)	Ürün Adı (ISIC Adı)	Değer (milyon dolar)	Pay (%)
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	94	34,5	Gıda Ürünleri ve İçecek	275	22,3
Ana metal sanayi	31	11,3	Kimyasal madde ve ürünler	237	19,2
Tekstil ürünleri	24	8,8	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	168	13,6
Kimyasal madde ve ürünler	19	6,9	Plastik ve kauçuk ürünleri	110	8,9
Gıda Ürünleri ve İçecek	17	6,2	Ana metal sanayi	75	6,0

Tarım ve Hayvancılık	15	5,5	Tekstil ürünleri	71	5,7
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar	11	4,0	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	69	5,6
Motorlu Kara Taşıtı ve römorklar	10	3,6	Metal eşya sanayi	46	3,7
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	10	3,6	Tarım ve Hayvancılık	46	3,7
Taşocakçılığı ve diğer madencilik	9	3,3	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	40	3,2
Ülke Toplamı	272	100,0	Ülke Toplamı	1.230	100,0

Kaynak TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:03:16-1809> ...(15-07-2015).

Türkiye'nin Malezya'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise gıda ürünleri ve içecektir. Bu ürün grubunun Türkiye'nin Malezya'dan toplam ithalatının içindeki payı %22,3 düzeyindedir. Gıda ve içecek grubundan sonra en çok ithal edilen ürün grupları, kimyasal madde ve ürünler ile radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları ürün gruplarıdır.

4.4. Türkiye-Endonezya Dış Ticareti

Geçen 25 yılda gösterdiği büyüme performansı ile Uzak Doğu'nun kaplanları arasında sayılmaya başlayan Endonezya'da tarım geleneksel olarak üretim ve istihdam açısından baskın aktivite konumunu sürdürmektedir. Ancak, 1980'lerin ortalarından itibaren hızlı genişlemeye başlayan sanayi sektörü 1990'lı yıllarda tarım sektörünü geride bırakmaya başlamış, 2013 yılı itibariye ülke GSYİH'nin %46,7'sini üretir hale gelmiştir. Keza, ülke önemli mineral kaynaklarına sahip olduğundan, madencilik sektörü ödemeler dengesine önemli düzeyde katkı sağlamaktadır (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %6 büyüyen Endonezya'nın 2013 yılı itibariyle GSYİH' sının 868 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibarıyla 183,3 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 27. ihracatçısı, 187,2 milyar dolarlık ithalatıyla da yine dünyanın en büyük 27. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı 48,6 düzeyindedir (WTO, <http://stat.wto.org/CountryProfiles/ID> .07.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Endonezya'nın en fazla ihracat yaptığı ülke Japonya'dır. Bu ülkeyi, Çin Halk Cumhuriyeti, ABD, Singapur ve Hindistan izlemektedir. Adıgeçen beş ülkenin Endonezya'nın toplam ihracatındaki payı %52 düzeyindedir. Endonezya'nın en fazla ithalat yaptığı ülke ise, Singapur'dur. Singapur'dan sonra, en fazla ithalat yapılan ülkeler, Çin, Japonya, Malezya ve G. Kore olarak sıralanmaktadır. Bu beş ülkenin, Endonezya'nın toplam ithalatındaki payı %63,1 seviyesindedir (<http://www.developing8.org/Memberindonesia.aspx> ..24.02.2015).

Endonezya'nın en fazla ihraç ettiği ürün grubu taşkömürü vb katı yakıtlardır. Petrol gazları, palm yağı, ham petrol, tabii kauçuk ve bakır cevherleri diğer başlıca ihraç ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, petrol yağları oluştururken, bu ürünü ham petrol, telefon cihazları ve karayolu taşıtları için aksam parça ve aksesuarlar izlemektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter...26.02.2015>).

Tablo 12'den izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Endonezya'ya ihracatı 2000 yılındaki 30 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 7,5 kat artışla 2013 yılında 230 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. 2000-2013 arasında 2002, 2012 ve 2013 yıllarında Türkiye'nin Endonezya'ya ihracatının bir önceki yıla göre azaldığı, diğer yıllarda ise arttığı gözlenmektedir. Endonezya'dan ithalat ise, 2000 yılındaki 231 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 8,6 kat artışla yaklaşık 2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2000-2013 arasında Endonezya'dan ithalatın bir önceki yıla göre azaldığı yıllar Türkiye'nin söz konusu dönemde sırasıyla %5,7 ve %4,8 küçüldüğü 2001 ve 2009 yılları ile görece yavaş büyüdüğü (%2,2) 2012 yılıdır. Türkiye ile Endonezya ticaretinde ticaret dengesinin sürekli Türkiye aleyhine işlediği görülmektedir.

Tablo 12: Türkiye-Endonezya Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	30	231	261	-201
2001	32	202	234	-170
2002	28	327	355	-299
2003	47	450	497	-403
2004	54	623	677	-569
2005	80	750	830	-670
2006	84	1.031	1.115	-937
2007	173	1.359	1.532	-1.186
2008	284	1.408	1.692	-1.124
2009	250	1.017	1.267	-767
2010	250	1.476	1.726	-1.226
2011	308	1.931	2.239	-1.623
2012	243	1.795	2.038	-1.552
2013	230	1.989	2.219	-1.759

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046>. (14.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Endonezya'ya ihracatında ilk sırayı tarım ve hayvancılık ürünleri almaktadır. Bu ülkeye yapılan toplam ihracatın %28'ini tarım ve hayvancılık ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra en çok ihraç edilen ürün grupları, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, gıda ürünleri ve ana metal sanayi olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Endonezya'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, tekstil ürünleridir. Türkiye'nin bu ülkeden ithalatının yaklaşık dörde birini tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürün grubunu, gıda ürünleri ile kimyasal madde ve ürünler takip etmektedir. (Tablo: 13).

Tablo 13: Türkiye'nin Endonezya'ya İhracatındaki ve Endonezya'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Tarım ve Hayvancılık	57	28,0	Tekstil Ürünleri	489	24,5
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	31	13,4	Gıda Ürünleri ve İçecek	430	21,6
Gıda Ürünleri ve İçecek	27	11,7	Kimyasal madde ve ürünler	338	16,9
Ana metal sanayi	25	10,8	Tarım ve Hayvancılık	195	9,8
Kimyasal madde ve ürünler	19	8,2	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saracıye ve ayakkabı	98	4,9
Tekstil Ürünleri	18	7,8	Kâğıt ve kağıt ürünleri	80	4,0
Taşocakçılığı ve diğer madencilik	12	5,2	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	65	3,2
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	9	3,8	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	45	2,2
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	4	1,7	Plastik ve kauçuk ürünleri	44	2,2
Giyim Eşyası	3	1,3	Ana metal sanayi	34	1,7
Ülke Toplamı	230	100,0	Ülke Toplamı	1.989	100,0

Kaynak TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:02:51-1855>. (15-07-2015).

4.5. Türkiye-Pakistan Dış Ticareti

Pakistan ekonomisinde tarım sektörünün önemli bir ağırlığı vardır. Ülke gayrisafi yurt içi hâsılasının yaklaşık beşte biri tarım sektörü üretiminden oluşmaktadır. Başlıca tarım ürünleri; pamuk, buğday, pirinç, şeker kamışı ve mısırdır. Ülkenin endüstriyel büyümesinde motor rolünü tekstil sektörü üstlenmektedir. Pek çok tüketim malında kendine yeterli üretimi yapabilen Pakistan'da pamuk, yün dokumacılığı, hazır giyim sanayi, deri ve deri mamulleri, çimento, sağlık ürünleri, şeker ve meşrubat gibi işlem görmüş gıda maddeleri ve kimyasal madde üretimi temel endüstriler arasında yer almaktadır (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter..26.02.2015>).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %4 büyüyen Pakistan'ın 2013 yılı itibariyle GSYİH' sının 236 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibariyle 25 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 69. ihracatçısı, 44 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 57. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı %33,8 düzeyindedir (WTO, <http://stat.wto.org/CountryProfiles/PK..07.04.2015>).

2013 yılı verilerine göre, Pakistan'ın en fazla ihracat yaptığı ülke ABD'dir. Bu ülkeyi, Çin, Afganistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İngiltere izlemektedir. Bu ülkelerin ülke toplam ihracatındaki payı %45,3 seviyesindedir. Pakistan'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise Birleşik Arap Emirlikleri'dir. En fazla ithalat yapılan diğer ülkeler ise Çin, Kuveyt, S.Arabistan ve Japonya olarak sıralanmaktadır.

Söz konusu beş ülkenin, Pakistan'ın toplam ithalatındaki payı %55,1 düzeyindedir (<http://www.developing8.org/Memberpakistan.aspx> ..24.02.2015).

Pakistan'ın en fazla ihraç ettiği ürün grubu yatak çarşafı, masa örtüleri, mutfak bezleridir. Pamuk, pirinç, erkek takım elbise diğer başlıca ihraç ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, petrol yağları oluştururken, bu ürün grubunu ham petrol, palm yağı ve telli telefon- telgraf için elektrikli cihazlar izlemektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

Tablo 14'ten izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Pakistan'a ihracatı 2000 yılındaki 52 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 5,5 kat artışla 2013 yılında 285 milyon dolar seviyesine, Pakistan'tan ithalat ise, 2000 yılındaki 82 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 5,3 kat artışla 436 milyon dolar seviyesine yükselmiştir.

Tablo 14:Türkiye-Pakistan Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	52	82	134	-30
2001	31	101	132	-70
2002	57	117	174	-60
2003	70	192	262	-122
2004	86	240	326	-154
2005	187	315	502	-128
2006	129	379	508	-250
2007	157	531	688	-374
2008	155	586	741	-431
2009	163	619	782	-456
2010	248	749	997	-501
2011	213	873	1.086	-660
2012	276	555	831	-279
2013	285	436	721	-151

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046>. (14.04.2015).

2000-2013 arasında Türkiye'nin Pakistan'a ihracatı dalgalı bir seyir izlerken bu ülkeden ithalatın ise dönemin son iki yılı dışında sürekli arttığı dış ticaret dengesinin de sürekli Türkiye aleyhine gerçekteştiği görölmektedir.

Tablo 15'de Pakistan'la ticaretini en fazla yaptığımız ürün grupları verilmiştir.

Tablo 15: Türkiye'nin Pakistan'a İhracatındaki ve Pakistan'tan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

İhracattaki İlk 10 Ürün			İthalattaki İlk 10 Ürün		
Ürün Adı (ISIC Adı)	Değer (milyon dolar)	Pay (%)	Ürün Adı (ISIC Adı)	Değer (milyon dolar)	Pay (%)
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	49	17,1	Tekstil Ürünleri	218	50
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	41	14,3	Kimyasal madde ve ürünler	81	18,5
Kimyasal madde ve ürünler	36	12,6	Gıda ürünleri ve içecek	42	9,6

Diğer ulaşım araçları	33	11,5	Giyim Eşyası	41	9,4
Tekstil Ürünleri	20	7,0	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	18	4,1
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	15	5,2	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	9	2,0
Plastik ve kauçuk ürünleri	13	4,5	Tarım ve Hayvancılık	8	1,8
Metal eşya sanayi	11	3,8	Tıbbi aletler, hassas optik aletler ve saat		
Gıda ürünleri ve içecek	10	3,5	Taşacaklığı ve diğer madencilik	2	0,4
Kağıt ve kağıt ürünleri	10	3,5	Plastik ve kauçuk ürünleri	2	0,4
Ülke Toplamı	285	100,0	Ülke Toplamı	436	100,0

Kaynak TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:01:39-4812>. (15-07-2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Pakistan'a ihracatında ilk sırayı radyo, televizyon, haberleşme teizatı ve cihazları ürün grubu almaktadır. Bu ürün grubu ihracatının Pakistan'a yapılan toplam ihracattaki payı %17,1'dir. Pakistan'a en fazla ihraç edilen diğer ürün grupları, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teizat, kimyasal madde ve ürünler ve diğer ulaşım araçları olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Pakistan'tan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, tekstil ürünleridir. Türkiye'nin Pakistan'dan yaptığı ithalatın yarısını tekstil ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra bu ülkeden en fazla ithal edilen ürün gurupları kimyasal madde ve ürünler, gıda ürünleri ve içecek ve giyim eşyası olarak sıralanmaktadır. (Tablo: 15).

4.6. Türkiye-Bangladeş Dış Ticareti

Bangladeş ekonomisi, son 20 yılda yardıma bağımlı bir ekonomiden ticarete bağımlı bir ekonomiye dönüşmüştür. Ancak, orta gelir düzeyine ulaşabilmek için gerekli olan yatırım odaklı büyümeye geçiş henüz başarısızdır. Hazır giyim sektörü ve içi gelirleri ekonominin en sürükleyici alanlarını oluşturmaktadır. Bangladeş'te tek bol kaynak olan düşük ücretli içi gücü emek-yoğun üretim alanlarında iyi bir şekilde istihdam edilmeye çalışılmaktadır. (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter.26.02.2015>).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %6 büyüyen Bangladeş'in 2013 yılı itibariyle GSYİH' sının 129 milyar dolar olduğu görölmektedir. 2013 yılı itibariyle 29 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 67. ihracatçısı, 36 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 61. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı %55,9 düzeyindedir. (WTO, <http://stat.wto.org/CountryProfiles/BD> ..07.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Bangladeş'in en fazla ihracat yaptığı ülke ABD'dir. Bu ülkeyi, Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya izlemektedir. Bu ülkelerin ülke toplam ihracatındaki payı %54,9 seviyesindedir. Pakistan'ın en fazla ithalat yaptığı ülke ise Çin'dir. En fazla ithalat yapılan diğer ülkeler ise Hindistan, Singapur, Endonezya ve Japonya olarak sıralanmaktadır. Sözkonusu

beş ülkenin, Banlades'ın toplam ithalatındaki payı %47,6 düzeyindedir (<http://www.developing8.org/Membercountry.aspx> ..24.02.2015).

Banlades'in en fazla ihraç ettiği ürün grubu erkekler için takım elbise, ceket, blazer, pantolon, tulum, şort ürün grubudur. Tişört ve iç giyim eşyası, örme kazak, hırka vb, kadınlar için takım elbise, etek, pantolon vb diğer başlıca ihraç ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar oluştururken, bu ürün grubunu pamuklu mensucat, pamuk ve pamuk ipliği izlemektedir (<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>..26.02.2015).

Tablo 16'dan izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Banlades'e ihracatı 2000 yılındaki 26 milyon dolar seviyesinden 7,5 kat artışla 2013 yılında 195 milyon dolar seviyesine, Banlades'ten ithalat ise, 2000 yılındaki 26 milyon dolar seviyesinden 38,6 kat artışla 1 milyar dolar seviyesine yükselmiştir.

Tablo 16: Türkiye-Banlades Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	26	26	52	0
2001	15	22	37	-7
2002	15	32	47	-17
2003	40	41	81	-1
2004	33	83	116	-50
2005	90	100	190	-10
2006	92	168	260	-76
2007	63	245	308	-182
2008	69	447	516	-378
2009	134	523	657	-389
2010	169	844	1.013	-675
2011	132	896	1.028	-764
2012	214	766	980	-552
2013	195	1.004	1.119	-809

Kaynak: TÜİK, <http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046> ...(14.04.2015).

2000-2013 arasında Türkiye'nin Banlades'e ihracatı dalgalı bir seyir izlerken bu ülkeden ithalatın ise 2012 yılı dışında sürekli arttığı dış ticaret dengesinin de sürekli Türkiye aleyhine gerçekteştiği görülmektedir.

Tablo 17'de Banlades ile ticaretini en fazla yaptığımız ürün grupları verilmiştir.

Tablo 17: Türkiye'nin Bangladeş'e İhracatındaki ve Bangladeş'ten İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Ana metal sanayi	58	29,7	Giyim Eşyası	635	63,2
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	50	25,6	Tekstil Ürünleri	341	33,9
Kimyasal madde ve ürünler	23	11,7	Ana metal sanayi	11	1,0
Tekstil Ürünleri	17	8,7	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saracıye ve ayakkabı	6	0,5
Tarım ve Hayvancılık	7	3,5	Tarım ve Hayvancılık	4	0,3
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	6	3,0	Atık ve hurdalar	1	-
Diğer ulaşım araçları	7	3,5	Kimyasal madde ve ürünler	1	-
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları	3	1,5	Plastik ve kauçuk ürünleri	0,9	-
Kağıt ve kağıt ürünleri	3	1,5	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	0,1	-
Taşocakçılığı ve diğer madencilik	3	1,5	Diğer ulaşım araçları	0,08	-
Ülke Toplamı	195	100,0	Ülke Toplamı	1.004	100,0

Kaynak TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:01:57-1856> ... (15-07-2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Bangladeş'e ihracatında ilk sırayı ana metal sanayi ürün grubu almaktadır. Bu ürün grubu ihracatının Bangladeş'e yapılan toplam ihracattaki payı %29,7'dir. Bangladeş'e en fazla ihraç edilen diğer ürün grupları, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat, kimyasal madde ve ürünler ve tekstil ürünleri olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Bangladeş'ten en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, giyim eşyasıdır. Türkiye'nin Bangladeş'ten yaptığı ithalatın %63,2'sini giyim eşyasından oluşturmaktadır. Bu ürün grubundan sonra bu ülkeden en fazla ithal edilen ürün grubu tekstil ürünleridir. Türkiye'nin Bangladeş'ten ithalatının %97'si giyim eşyası ve tekstil ürünlerinden oluşmaktadır (Tablo: 17). Türk tekstil sektörünün maliyetler nedeniyle daha yüksek katma değerli ürünlerin üretimine yönelmesi ve bu sırada tişört vb. düşük maliyetli ürünlere yönelik talebi Bangladeş başta olmak üzere maliyet avantajı daha yüksek ülkelere ithal ederek karşılamaya başlaması nedeniyle son yıllarda Türkiye'nin Bangladeş'ten yaptığı ithalat artış göstermiştir. Tekstil alımlarından kaynaklanan artışla birlikte ticaret hacminin önümüzdeki senelerde de yükselme eğilimini devam ettireceği beklenilmektedir (DEİK, 2014: 10).

4.7. Türkiye-Nijerya Dış Ticareti

Nijerya, dünyanın 12. büyük petrol üreticisi, 8. büyük petrol ihracatçısı ve 10. büyük petrol rezervine sahip ülkesidir. Petrol geliri federal devlet gelirlerinin %80'ini ihracat gelirlerinin yaklaşık %90'ını ve GSYİH'nin %40'ını oluşturmaktadır. Nijerya ekonomisinde petrol sektörünün yanı sıra büyük ölçüde gelenekselliğini koruyan tarım sektörü ile sınırlı düzeyde gelişmiş imalat sanayi mevcuttur. İstihdamın %50'sini, GSYİH'nin %33'ünü karşılayan tarım sektörünün ekonomide ağırlığını muhafaza ettiği söylenebilir. (http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter..26.02.2015).

2005-2013 yılları arasında ortalama olarak %7 büyüyen Nijerya'nın 2013 yılı itibarıyla GSYİH'sinin 522 milyar dolar olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibarıyla 103 milyar dolarlık ihracatıyla dünyanın en büyük 39. ihracatçısı, 56 milyar dolarlık ithalatıyla da dünyanın en büyük 51. ithalatçısı durumundadır. Dış ticaretin GSYİH'ya oranı %37,6 düzeyindedir. (WTO, http://stat.wto.org/CountryProfiles/NG ..07.04.2015).

2013 yılı verilerine göre, Nijerya'nın en fazla ihracat yaptığı ülke ABD'dir. Bu ülkeyi, Hindistan, Brezilya, Hollanda ve İngiltere izlemektedir. Bu ülkelerin ülke toplam ihracatındaki payı %47 seviyesindedir. Nijerya'nın en fazla ithalat yaptığı ülke ise Çin'dir. En fazla ithalat yapılan diğer ülkeler ise ABD, Hindistan, Brezilya ve İngiltere olarak sıralanmaktadır. Sözkonusu beş ülkenin, Nijerya'nın toplam ithalatındaki payı %55,3 düzeyindedir (http://www.developing8.org/Memberrnigeria.aspx 24.02.2015).

Nijerya'nın en fazla ihraç ettiği ürün grubu ham petroldür. Petrol yağları, tabii kauçuk diğer başlıca ihraç ürünleridir. Ülkenin en fazla ithal ettiği ürün grubunu ise, otomobil,steysin vagonlar, yarış arabaları oluştururken bu ürün grubunu pirinç ve buğday izlemektedir (http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter..26.02.2015).

Tablo 18'den izlenebileceği gibi, Türkiye'nin Nijerya'ya ihracatı 2000 yılındaki 45 milyon dolar seviyesinden yaklaşık 9 kat artışla 2013 yılında 412 milyon dolar seviyesine, Nijerya'dan ithalat ise, 2000 yılındaki 132 milyon dolar seviyesinden cüzi bir artışla 149 milyon dolar seviyesine yükselmiştir.

Tablo 18: Türkiye-Nijerya Dış Ticareti (2000-2013, Milyon Dolar)

Yıllar	Türkiye'nin İhracatı	Türkiye'nin İthalatı	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi
2000	45	132	177	-87
2001	69	228	297	-159
2002	62	4	66	58
2003	66	19	85	47
2004	80	33	113	47
2005	98	31	129	67
2006	83	87	170	-4
2007	133	147	280	-14
2008	280	79	359	201
2009	257	146	403	111
2010	250	220	470	30
2011	394	365	759	29
2012	438	113	551	325
2013	412	149	561	263

Kaynak: TÜİK, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046 ...(14.04.2015).

2000-2013 arasında Türkiye'nin Nijerya'ya gerek ihracatının gerekse bu ülkeden ithalatının dalgalı bir seyir izlediği gözlenmektedir. Dış ticaret dengesi 2000, 2001, 2006 ve 2007 yıllarında Türkiye aleyhine diğer yıllarda ise Türkiye lehine gerçekleşmiştir.

Tablo 19'da Nijerya ile ticaretini en fazla yaptığımız ürün grupları verilmiştir.

Tablo 19: Türkiye'nin Nijerya'ya İhracatındaki ve Nijerya'dan İthalatındaki İlk 10 Ürün Grubu (2013)

<i>İhracattaki İlk 10 Ürün</i>			<i>İthalattaki İlk 10 Ürün</i>		
<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>	<i>Ürün Adı (ISIC Adı)</i>	<i>Değer (milyon dolar)</i>	<i>Pay (%)</i>
Ana metal sanayi	63	15,2	Tarım ve hayvancılık	88	59,0
Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar	46	11,1	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri	35	23,4
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	42	10,1	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	10	6,7
Metal eşya sanayi	42	10,1	Ana metal sanayi	9	6,0
Kimyasal madde ve ürünler	28	6,7	Gıda ürünleri ve içecek	3	2,0
Kâğıt ve kağıt ürünleri	27	6,5	Kimyasal madde ve ürünler	1	0,6
Giyim eşyası	27	6,5	Ağaç ve mantar ürünleri	0,5	-
Metalik olmayan diğer ürünler	27	6,5	Tekstil ürünleri	0,3	-
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri	20	4,8	Giyim eşyası	0,03	-
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	19	4,6	Diğer ulaşım araçları	0,02	-
Ülke Toplamı	412	100,0	Ülke Toplamı	149	100,0

Kaynak TÜİK, <http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-13:59:46-1271> ... (15-07-2015).

2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Nijerya'ya ihracatında ilk sırayı ana metal sanayi ürün grubu almaktadır. Bu ürün grubu ihracatının Nijerya'ya yapılan toplam ihracattaki payı %15,2'dir. Nijerya'ya en fazla ihraç edilen diğer ürün grupları, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazlar, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ve metal eşya sanayi olarak sıralanmaktadır. Türkiye'nin Nijerya'dan en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, tarım ve hayvancılık ürünleridir. Türkiye'nin Nijerya'dan yaptığı ithalatın %59'u tarım ve hayvancılık ürünlerinden oluşmaktadır. Bu ürün grubundan sonra bu ülkeden en fazla ithal edilen ürün grubu kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleridir.

5. SONUÇ

D-8 teşkilatı 2013 yılı verilerine göre 1.720 milyar dolar ticaret hacmi ile dünya ticaretinde %4,68'lik bir paya sahiptir. Teşkilatın ticaret hacmi en yüksek üyesi Malezya, ticaret hacmi en düşük üyesi Bangladeş'tir. En fazla ihracat yapan D-8 üyesi Malezya, dünyanın en fazla ihracat yapan yirmibeşinci, en fazla ithalat yapan D-8 üyesi Türkiye dünyanın en fazla ithalat yapan ondokuzuncu ülkesidir.

2011-2013 itibarıyla D-8 teşkilatının dış ticarete bağımlılığı en yüksek olan ülkesinin Malezya (159,7) olduğu görölmektedir. Dış ticarete bağımlılık açısından yüksekte düşüğe olmak üzere D-8 ülkeleri Malezya (159.7), Türkiye, (57.3), Bangladeş (55.9), Endonezya (48.6), İran (44.5), Mısır (43.3), Nijerya (37.6) ve Pakistan (33.8) şeklinde sıralanmaktadır.

Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan 'Küresel Rekabet Endeksi 2014-2015 Raporu'na göre, küresel düzeyde rekabet edebilirliği en yüksek D-8 üyesi 144 ülke içerisinde 20. sırada yer alan Malezya, rekabet edebilirliği en düşük D-8 üyesi ise sıralamada 129. sırada yer alan Pakistan'dır.

Türkiye'nin bir D-8 üyesi olarak D-8 teşkilatı üyeleri arasındaki ticaretteki payının yaklaşık %20'ler düzeyinde istikrarlı bir seyir izlediği görölmektedir. 2009-2013 arası beş yıllık dönemde ülkemizin D-8'e ihracatı %54,7 düzeyinde artarken D-8'den ithalatı ise %116,4 düzeyinde artış göstermiştir. 2013 yılı itibarıyla D-8'in Türkiye'nin dış ticaretindeki payı %6,3 düzeyindedir. Ülkemizin D-8 ülkelerinden en fazla ticaret yaptığı ülke İran, en az ticaret yaptığı ülke ise Nijerya'dır.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Mısır'la dış ticareti yaklaşık 9 kat ihracatı ise, yaklaşık 8,5 kat artış göstermiştir. Sözkonusu dönemdeki her yılda Türkiye'nin Mısır'a ihracatı, bu ülkeden ithalatının üzerinde gerçekteştiğinden dış ticaret dengesi Türkiye lehine fazla vermiştir. 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin Mısır'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu, Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıtlar, en fazla ithal ettiği ürün grubu ise kimyasal madde ve ürünlerdir.

Türkiye'nin, İran'a ihracatı 2000-2013 arasında yaklaşık 17,8 kat artış göstermiştir. Türkiye'nin İran ile dış ticaret dengesi 2000-2013 döneminde sürekli açık vermiştir. 2013 yılı itibarıyla İran en çok ithalat yapılan altıncı, en çok ihracat yapılan onuncu ülke durumundadır. Türkiye'nin, İran'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu ana metal sanayi, en fazla ithal ettiği ürün grubu ise, kimyasal madde ve ürünlerdir.

Türkiye'nin Malezya'ya ihracatı 2000-2013 arasında yaklaşık 7 kat, ithalatı ise 4,5 kat artış göstermiştir. Türkiye'nin Malezya ile dış ticareti sözkonusu dönemde sürekli açık vermiştir. En yüksek açık global kriz yılı olan 2008'de meydana gelmiştir. 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Malezya'ya en fazla ihraç ettiği ürün grubu başka yerde sınıflandırılmamış makine ve cihazlar, bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise gıda ürünleri ve içecektir.

2000-20013 arasında Türkiye'nin Endonezya'ya ihracatı yaklaşık 7,5 kat, bu ülkeden ithalat ise, yaklaşık 8,6 kat artmıştır. Türkiye'nin Endonezya ile dış ticareti sözkonusu dönemde sürekli açık vermiştir. 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Endonezya'ya en fazla ihraç ettiği ürün grubu tarım ve hayvancılık ürünleri iken bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tekstil ürünleridir.

Türkiye'nin Pakistan'a ihracatı 2000-2013 arasında yaklaşık 5,5 kat, bu ülkeden ithalatı ise yaklaşık 5,3 kat artmıştır. Türkiye'nin Pakistan ile dış ticareti sözkonusu dönemde sürekli açık vermiştir. 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Pakistan'a en fazla ihraç ettiği ürün grubu radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları iken, bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tekstil ürünleridir.

2000-2013 arasında Türkiye'nin Bangladeş'e ihracatı 7,5, bu ülkeden ithalatı ise 38,6 kat artış göstermiştir. Sözkonusu dönemde Türkiye'nin Bangladeş ile dış ticareti sürekli açık vermiştir. 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Bangladeş'e en fazla ihraç ettiği ürün grubu ana metal sanayi bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise giyim eşyasıdır.

Türkiye'nin Nijerya'ya ihracatı 2000-2013 arasında yaklaşık 9 kat artarken, bu ülkeden ithalat cüzi bir artış göstermiştir. 2013 yılı verilerine göre, Türkiye'nin, Nijerya'ya en fazla ihraç ettiği ürün grubu ana metal sanayi, bu ülkeden en fazla ithal ettiği ürün grubu ise tarım ve hayvancılık ürünleridir.

KAYNAKÇA

DEİK, (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), (2015), İran Ülke Bülteni, Ocak, <https://www.deik.org.tr/5995/İran-Ülke-Bülteni...> (24.02.2015).

DEİK, (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu), (2014), Bangladeş Ülke Bülteni, Aralık, <https://www.deik.org.tr/5950/Banglades-Ülke-Bülteni>. (24.02. 2015)

Seyidoğlu, Halil, (2009), Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları, 17. Baskı, İstanbul.

World Trade Report 2014, <http://www.wto.org/english/res...> (07.04 2015).

İnternet Kaynakları

<http://www.haberler.com/d-8-genel-sekreteri..> (27.03.2015).

<http://stat.wto.org/ContryProfiles...> 07.04 2015

<http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2014-05>.(06.07.2015)

<http://developing8.org/Memberturkey.aspx...> (24.02.2015).

<http://www.developing8.org/otherdocumentandresource.aspx...>(23.03.2015.

<http://ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter...>24.02.2015).

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter>. 26.02.2015).

<http://stat.wto.org/CountryProfiles/EG...> 07.04.2015)
<http://www.developing8.org/Memberegypt.aspx> 24.02.2015).
<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046> ... (14.04.2015).
<http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-13:43:46-3348> .... (15.07.2015).
<http://stat.wto.org/CountryProfiles/IR> ..07.04.2015).
<http://www.developing8.org/Memberiran.aspx> 24.02.2015
<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046> ... (14.04.2015).
<http://www.tim.org.tr/tr/tim-gundem> ...22.07.2015).
<http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:00:53-8072> ... (15-07-2015).
<http://stat.wto.org/CountryProfiles/MY> ..07.04.2015).
<http://www.developing8.org/Membermalaysia.aspx>
<http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:03:16-1809> ... (15-07-2015).
<http://stat.wto.org/CountryProfiles/ID> .07.04.2015).
<http://www.developing8.org/Memberindonesia.aspx> ..24.02.2015).
<http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?al-id=1046> ... (14.04.2015).
<http://stat.wto.org/CountryProfiles/PK> ..07.04.2015).
<http://www.developing8.org/Memberpakistan.aspx> ..24.02.2015).
<http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:01:39-4812> ... (15-07-2015).
<http://stat.wto.org/CountryProfiles/BD> ..07.04.2015).
<http://www.developing8.org/Membercountry.aspx> ..24.02.2015).
<http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-14:01:57-1856> ... (15-07-2015).
<http://stat.wto.org/CountryProfiles/NG> ..07.04.2015).
<http://www.developing8.org/Membernigeria.aspx> 24.02.2015).
<http://www.rapory.tuik.gov.tr/15-07-2015-13:59:46-1271> ... (15-07-2015).